

Sakari Katajamäki ja Ossi Kokko

Tekstien muuttuminen ja teosten välittyminen kuuluvat kirjallisuuden perusolemuksen

Niin kuin hyvin tiedetään, on Jumala kaikkivaltias, ja kaukaa viisas, kirjoitti Väinö Linna. Vai kirjoittiko? Näin lukee *Tuntemattoman sotilaan* itsenäisyyden juhluvuoden erikoispainoksessa vuodelta 1977, mutta aiemmissa painoksissa Jumala mainitaan myös kaikkietäväksi. Mitä on tapahtunut? Tiedossa on ollut jo pitkään, että Linnan kirjoittaman tekstin tie kaiken kansan juhlimaksi romaaniksi ei ollut helppo ja suora. Kymmenen vuotta sitten *Sotaromaanin* nimellä julkaistu käsikirjoitus nosti jälleen esiin kysymykset kustantajan tekemästä muokkauksesta ja sensuroinnista. Tiedetään myös, että Linna oli varsin vastahakoinen joihinkin muutoksiin, mutta hyväksyi ne sitten välttämättöminä muun muassa ehtiäkseen saada kirjan joulumarkkinoille.

Vaikka keskustelu *Tuntemattoman* ja *Sotaromaanin* suhteesta on ollut lähinnä närkästystä kirjailijan puolesta ja 50-luvun kustantajien konservatiivisuuden ihmettelystä, tekstien tahallisia ja tahattomia muutoksia syntyy aina kun kirjoja kirjoitetaan ja julkaistaan. Tekstit ja teokset muuttuvat ja liikkuvat väistämättä. Niihin vaikuttavat monet tekijät, kuten kirjailijan tavoitteet ja revisioinnit, kirjojen kustantamisen ehdot, painotyössä tapahtuvat tekstimuutokset sekä saman teoksen erilaisten versioiden asema kirjallisuudentutkimuksessa ja suuren yleisön keskuudessa. Näiden ilmiöiden syitä ja merkityksiä selvittävät niin sanotut tekstuaalitieteet.

Tekstuaalitieteet (*textual scholarship*) on yhteisnimitys tekstien kirjoittamista, variaatiota ja välittymistä tutkiville tieteille. Tutkimuskysymykset ovat pääasiassa historiallisia. Ne voivat liittyä esimerkiksi kirjoitus- ja kirjapainotapojen kehittymiseen, tietyn kirjailijan tapaan kirjoittaa ja revisioida teoksiaan, tekstien toimittamisen historiaan, kirjojen lukemiskulttuurin tutkimukseen, sensuurikäytäntöihin tai jonkin tekstin aitouden selvittämiseen. Tekstuaalitieteisiin kuuluvat muun muassa tekstien alkuperää ja variaatiota selvittävä tekstikritiikki, käsin kirjoitettuja tekstejä ja kirjoituskäytäntöjä tutkiva paleografia, teosten syntyprosesseihin keskittyvä geneettinen kritiikki, kirjahistoria sekä bibliografian eri suuntaukset ja tieteellinen editointi.

Tutkimuskohteina voi olla kirjallisuutta tai historiallisia dokumentteja, vanhimmista säilyneistä kirjoituksista nykypäivään. Osa tekstuaalitieteiden alaan kuuluvista tutkimussuuntauksista keskittyy tiettyihin materiaaliin aineistoihin tai tekstilajeihin. Sellaisia ovat muun muassa koville pinnoille kaiverrettuihin kirjoituksiin keskittyvä epigrafiikka, käsikirjoituksia konkreettisine esineinä tarkasteleva kodikologia,

historiallisia asiakirjoja tutkiva diplomatiikka ja painettuja kirjoja materiaalisesti tarkasteleva analyttinen bibliografia. Tutkimuksen tuloksena voi syntyä artikkeleiden ja monografioiden ohella kriittisiä tai muita tieteellisiä editioita, bibliografioita, digitaalisia arkistoja ja korpuksia sekä arkistoluetteloita.

Tekstuaalitieteellisen tutkimuksen historia on pisimmillään yli 2 000 vuotta vanhaa, mutta alan eri suuntauksia yhdistävästi tekstuaalitieteistä on puhuttu vasta joitakin kymmeniä vuosia. Sateenvarjokäsitteen synnyn keskeisiä alkupisteitä ovat yhdysvaltalaisen STS:n (The Society for Textual Scholarship) perustaminen 1980-luvun alussa sekä David C. Greethamin kymmenisen vuotta myöhemmin kirjoittama alan ensimmäinen yleisteos *Textual Scholarship. An Introduction* (1992). Sittemmin on perustettu esimerkiksi tutkimuskeskukset Centre for Textual Scholarship ja Institute for Textual Scholarship and Electronic Editing, ja STS on saanut oman eurooppalaisen sisarseuransa The European Society for Textual Scholarship.

Suomessakin tekstuaalitieteiden alan tutkimus ja yhteistyö ovat lisääntyneet viime vuosina. Editioita laaditaan muun muassa Agricolasta, Chydeniuksesta, Kivestä, Sibeliuksesta ja Topeliuksesta. Alan uusia toimijoita ovat esimerkiksi 1997 perustettu Suomen kirjahistoriallinen seura, Suomalaisen Kirjallisuuden Seurassa 2006 toimintansa aloittanut yksikkö Edith – suomalaisen kirjallisuuden kriittiset editiot sekä 2007 perustettu Variantti-tutkijaverkosto. Lisäksi Suomessa on viime vuosina pidetty useita kirjahistorian ja tekstikritiikin alan kansainvälisiä konferensseja ja seminaareja. Alalta on tekeillä ja jo valmistunut väitöskirjoja, joista osa on perinteisiä monografioita ja osa editioväitöskirjoja. Eri toimijoiden yhteistyönä kehitetään myös digitaalisia työvälineitä vanhojen käsikirjoitusten faksimilejulkaisemiseen sekä erilaisten aineistojen editointiin ja annotointiin.

Vaikka tekstien muuttuminen ja teosten välittyminen kuuluvat kirjallisuuden perusolemukseen, tekstuaalitieteekään eivät tee kirjallisuutta tutkivaa kaikkitietäväksi. Tekstuaalitieteissä hyödynnetään myös muiden tekstejä tutkivien tieteiden, kuten lingvistisen tekstintutkimuksen ja eksegetiikan, sekä muun muassa tietojenkäsittelytieteen ja biologian metodeja. Kirjallisuudentutkimuksen tuottama tieto ja kehittämät metodit auttavat tekstuaalitieteilijää ymmärtämään esimerkiksi kirjallisten luonnosten fragmentaarisia vihjeitä kirjailijan oletetuista pyrkimyksistä ja kirjallisuuden lajeihin liittyviä konventioita. Monesti tieteellisten editioiden annotointikin on lähtökohdiltaan puhtaasti kirjallisuudentutkimuksellista.

Tekstuaalitieteet antavat puolestaan kirjallisuudentutkijoille tietoa ja välineitä, joiden avulla he voivat paremmin määritellä esimerkiksi tutkimansa kirjailijan tuotannon rajoja ja ymmärtää tutkittavan teoksen eri versioiden merkitystä. Kirjallisuudentutkimuksen ja tekstuaalitieteiden välinen raja ei ole – eikä tarvitse olla – niin jyrkkä kuin joskus on väitetty.

Avain-lehden tekstuaalitieteiden erikoisnumeron ovat toimittaneet allekirjoittaneet lukuun ottamatta arvostelupalstaa, jonka toimitustyöstä lämmin kiitos Mika Hallilalle ja Samuli Häggille.

Helsingissä ja Joensuussa 14.9.2010

Sakari Katajamäki ja Ossi Kokko